

Nederlandse radiologische lectoraatredes, oraties en afscheidsredes 1900-2003

ORATIES

Inleiding

In 2001 bestond de Nederlandse Vereniging voor Radiologie (NVvR) honderd jaar. Uitvoerig en gedegen is de historie van deze vereniging in een tweetal boeken beschreven, in *Door het menselijke vleesch heen, 100 jaar radiodiagnostiek in Nederland, 1895-1995* [1] en in *Van röntgenoloog naar radioloog, 1901-2001* [2].

In 2000 hebben de radioloog dr. P.R. Algra en de fysicus prof.dr.ir. F.W. Zonneveld overzichtslijsten samengesteld van de 'Medisch Radiologisch Proefschriften en Proefschriften van Nederlandse Radiologen: 1912-1999' en van de 'Nederlandse radiologische lectoraatredes, oraties en afscheidsredes', vanaf 1900. De tweede lijst bevat niet alleen redes van radiologen en radiotherapeuten, maar ook van nucleair-geneeskundigen en radiologische oraties van niet-medici. In de heruitgave van oktober 2003 is de lijst tot die datum aangevuld.

De oraties van lectoren en hoogleraren zijn, met de reeks van namen van het vakgebied waarin zij benoemd zijn (electrotherapie, radiologie, röntgenologie, röntgendiagnostiek, radiodiagnostiek, kinderradiologie, interventieradiologie en neurovasculaire interventieradiologie), nader bekeken, evenals de oraties van hoogleraren klinische epidemiologie in de beeldvormende diagnostiek; in totaal een aantal van 49. Aandacht wordt ook gegeven aan drie oraties van radiologische fysici en aan afscheidsredes van elf medici. De redes van nucleair-geneeskundigen en van radiotherapeuten worden in dit artikel niet opgenomen.

Prof.dr. C.B.A.J. Puylaert en prof.dr.ir. F.W. Zonneveld hebben beide een groot aantal oraties ter inzage gegeven. De nog ontbrekende oraties zijn gevonden in de bibliotheken van de universiteiten van Utrecht, Groningen en Twente.

ACTE DE PRÉSENCE

Wat is de zin van het oreren en het bijwonen van een inaugurale rede van een hoogleraar of een lector; is het een min of meer aangename tijdbesteding of toch iets meer? Het antwoord is meervoudig, mede doordat enige oraties inderdaad niet boven het niveau van tijdbesteding zijn uitgestegen. Maar eerst wat geschiedenis.

In het oude Rome betekende inauguratie o.a. intreding van een persoon in een hoog ambt. Vaak betrof het dan de wijding van een priester in één van de belangrijkste orden: de auguren of de flamen [3]. Inauguratie (van Lat. *inaugurare*) heeft naast de eerste betekenis van het met godsdienstige rituelen installeren of inwijden tevens de betekenis van 'de auguren raadplegen' [4].

De oudste universiteiten van Europa zijn die van Bologna (1088) en van Parijs (1208). Beide kenden een grote verwevenheid van kerkelijke en niet-kerkelijke bewoners, waardoor aldaar nauwelijks onderscheid bestond tussen geestelijken en geleerden. Als begrip in de Middeleeuwen waren alle mannen van schrijf- en leeswerk 'klerken', clerici. Deze klerken, veelal dus geestelijken, bleven hun toga's dragen, en zo werd het de dracht van de universitaire wereld.

De universiteit 'maakte' de professor; zonder entourage was hij een tobber met een karig traktement [5]. En entourage was er genoeg: insignes, scepters, halskettingen, zegels, ringen, sleutels, bekers, registers, toga's en mutsen [6].

Aan het eind van de Middeleeuwen had iedere faculteit de eigen modellen en kleuren van de versieringen vastgelegd; groen en rood waren o.a. voor medici. Later, in de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden, waren alle toga's zwart in predikantenstijl; de verftechnieken waren toen zo verbeterd dat een mooie zwarte kleur verkregen kon worden. Ook de hoofddeksels waren modegevoelig; in de 18^e eeuw werden de bonnetten door steekhoeden vervangen. Bij Koninklijk Besluit van 27 april 1877 kwam er een officieel kledingvoorschrift voor hoogleraren, van toepassing bij publieke promoties en andere plechtigheden: een toga van zwarte zijde en een muts van zwart fluweel, met, zo luidde de toevoeging, zwarte onderkleding en witte das of bef [7].

De inauguratie was in de Middeleeuwen verbonden aan de hoogste universitaire graad. Na eerder af te leggen examens kreeg de kandidaat, na het laatste examen, de licentie om zelfstandig te mogen onderwijzen en het recht de hoogste eer te bereiken met een academische promotie tot Doctor. Het waren weer de universiteiten van Bologna en Parijs die de eerste doctorsgraden verleenden.

De eerste dag van het eindexamen werd in de avond afgesloten met een dispuut van de kandidaat met de presiderende rector; de volgende dag kreeg de examinandus, nadat hij een korte inaugurale rede had uitgesproken, de insignes [8].

Examenkandidaten hoeven nu niet meer op deze wijze te oreren, de 'kandidaat' is hoogleraar of lector geworden. Meestal neemt nu, na benoemingen, de decaan of de pedel contact op met de nieuwe hoogleraar en maant hem of haar een oratie uit te spreken; bij een meer enthousiaste professor gaat het initiatief van hem- of haarzelf uit. In de 'Universitaire regelingen van Leiden' staat dat de Rector Magnificus afspraken maakt over de datum voor de oratie. De Erasmus Universiteit te Rotterdam heeft een schriftelijke 'Praktische aanwijzing ter voorbereiding op de oratie'.

Bijna alle oraties zijn binnen de twee jaar na de benoeming uitgesproken. Een uitzondering is de rede van Van Waes, die eerst tien jaar na het begin van zijn hoogleraarschap werd uitgesproken en gestimuleerd lijkt te zijn door de toen recente benoeming van Mali, die het plan had een toespraak te houden.

Het oreren is een recht, geen plicht. Er zijn hoogleraren die de oratie maar overslaan. De betekenis van de voordracht wordt door de hedendaagse hoogleraren beschouwd als een 'acte de présence': het zich vertonen, blijf geven van de aanwezigheid. Dat gebeurt dan met teksten waarin de radiologie in relatie wordt gebracht met haar geschiedenis, nieuwe ontwikkelingen, onderwijs, overheidsmaatregelen, toekomstplannen en met echte of vermeende kosten.

Op het 'acte de présence' geven is wel enig commentaar mogelijk. De manier van presentatie geeft aan de luisteraars niet veel stof voor een verkenning van de spreker; toga en baret zijn een uniform, een anonimiteit. De verhalen bevatten geen, of nauwelijks enige, gegevens over de spreker zelf; misschien mag uit de laatste alinea's blijken dat de professor getrouwd is en mogelijk kinderen heeft, maar daar blijft het bij. Een medewerker zou het verhaal kunnen houden zonder veel verlies aan présence van de nieuwe professor. De aantrekkelijkheid van het verhaal en het doel van het oreren zouden zeker zijn gebaat bij het invoeren van het onderdeel 'levensloop van de spreker'.

Voor de inhoud van een oratie zijn geen strikte aanwijzingen gesteld; de enig zekere beperking is de tijdsduur: 45 minuten.

Literatuur

1. Knecht-van Eekelen A de, Panhuysen JFM, Rosenbusch G. Door het menselijke vleesch heen. 100 jaar radiodiagnostiek in Nederland, 1895-1995. Rotterdam: Erasmus Publishing, 1995.
2. Rosenbusch G, Panhuysen J, Vellenga K, Knecht-van Eekelen A de. Van röntgenoloog naar radioloog, 1901-2001. Nederlandse Vereniging voor Radiologie, 2001.
3. Brockhaus Enzyklopädie, vol. 10, 19^e druk. Mannheim: Brockhaus, 1989.
4. Grote Winkler Prins encyclopedie, deel 12, 8^e druk. Amsterdam: Elsevier, 1979-1984.
5. Ridderikhoff CM. Het academische leven in de Republiek. Een breuk met middeleeuwse tradities? Uit: Universitaire folklore en rituelen. Utrechtse Historische Cahiers, jrg. 18. Vakgroep geschiedenis der universiteit Utrecht, 1997:12.
6. Gieysztor A. Management and resources. Uit: Rüegg W, gen.ed. A history of the university in Europe. Vol. 1. Ridder-Symoens H de, ed. Universities in the Middle Ages. Cambridge: Cambridge University Press, 1992:108.
7. Otterspeer W. Over tradities en mores aan de Leidse universiteit en een vergelijking met Utrecht. Uit: Universitaire folklore en rituelen. Utrechtse Historische Cahiers, jrg. 18. Vakgroep geschiedenis der universiteit Utrecht, 1997:33.
8. Verger J. Teachers. Uit: Rüegg W, gen.ed. A history of the university in Europe. Vol. 1. Ridder-Symoens H de, ed. Universities in the Middle Ages. Cambridge: Cambridge University Press, 1992:144.

ORATIES

De opbouw van een oratie volgt meestal een standaardmodel met een opening, een proloog naar de toehoorders; vervolgens het verhaal zelf en als epiloog een korte of langere lijst van mensen die bedankt worden.

Eerst zal er wat over de proloog en epiloog gezegd worden; daarna volgt een bespreking van de hoofdtekst. Deze wordt onderverdeeld in periodes, waarbij in de laatste periode, vanwege de explosieve toename van de leerstoelen, een onderscheid gemaakt wordt tussen aanstellingen in de algemene en de specifieke radiologie. Ten slotte zal nog wat gezegd worden over afscheidsredes van medici en over enkele radiologische oraties van fysici.

DE PROLOOG

De vroegste oratie uit de reeks, die van Wertheim Salomonson in 1900, na zijn benoeming tot buitengewoon hoogleraar in de zenuwziekten, electrotherapie, enz. aan de Universiteit van

Amsterdam (UvA), begint met: 'Edel Achtbare Heeren, Burgemeester, Wethouders en Leden van de Raad dezer Gemeente, Curatoren, etc.' Het is de enige voordracht met deze opening, en men kan veronderstellen dat B en W aanwezig waren. De heren zullen daar wel spijt van gehad hebben, want het was een, zeker voor leken, saai en ingewikkeld verhaal over neuronen.

Ook Voorhoeve in 1926 en Van Ebbenhorst Tengbergen in 1928, beiden van de UvA, beginnen met 'Bestuurderen van deze Stad en de Dames en Heeren van de Raad van Amsterdam'. Ziedses des Plantes sprak nog in 1954 tot de 'Bestuurderen van de Gemeente Amsterdam, de Curatoren, etc.' Steenhuis, lector in de radiologie te Leiden, deed dat in 1926 eenvoudiger met: 'Geachte toehoorders'. In 1945 heeft hij, als enige van deze serie, een tweede oratie gehouden na zijn benoeming tot buitengewoon hoogleraar; hij begint dan met: 'M.H. Leden der Commissie van Herstel'. Deze commissie had te maken met het herstel van de universiteit na de net beëindigde wereldoorlog en moest onder meer de universiteit helpen schonen van minder gewenste personen.

De meest gebruikte opening is: 'Heren Curatoren, mijnheer de Rector Magnificus, leden van het College van Bestuur, dames en heren Professoren, geachte toehoorders, etc.' Den Herder, in 1965 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, heeft de openingszin tot een ware strofe gemaakt met: 'Heren Directeuren van de Vereniging voor Hoger Onderwijs op Gereformeerde Grondslag, Heren Curatoren van de Vrije Universiteit, Dames en Heren Hoogleraren, Lectoren en Docenten, Dames en Heren van de Wetenschappelijke Staf, Dames en Heren Studenten en voorts Gij allen....'. Eerst in 1972 krijgt Steenhuis met zijn 'Geachte toehoorders' uit 1926, navolgers met Klinkhamer: 'Dames en Heren', met Westra en Peeters in 1975: 'Zeer gewaardeerde toehoorders', en in 1987 met Van Engelsehoven en Mali in 1990: 'Dames en Heren'.

DE EPILOOG

De narede toont in de teksten van de oraties variaties – van een geheel ontbreken van dit deel, o.a. bij Klinkhamer, tot veelal een verhaal met een lengte van twee of drie pagina's druk, bij Ziedses des Plantes zelfs ruim zes bladzijden. Het begint met de dank aan degenen die de benoeming hebben voorbereid: colleges, raden van bestuur, stichtingsbesturen, rector magnifici, decanen, curatoren, etc.

In de periode 1945 tot in het begin jaren tachtig werd in de oraties aan de Rijksuniversiteiten van Groningen, Leiden en Utrecht de eerste dank gebracht aan Hare Majesteit de Koningin voor de bij Koninklijk Besluit benoemde positie. Van Waes (1990) bedankte twee koninginnen, Juliana voor zijn benoeming tot lector in 1977, en Beatrix voor het ordinariaat in 1980. Bij Ziedses des Plantes is niet alleen de lengte van zijn epiloog opmerkelijk, maar het valt ook op dat hij in de eerste plaats de koningin bedankt en daarna de 'Dames en Heren Bestuurderen van de Gemeente Amsterdam'. In de andere oraties aan deze gemeente-universiteit begint de narede met de stadsbestuurders.

De wetgeving op het hoger onderwijs is later gewijzigd waardoor, met de inwerkingtreding van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs van 1986, ook de rijksuniversiteiten gemachtigd zijn zelfstandig lectoren en hoogleraren te benoemen. De dank verloopt na deze wetswijzigingen als gebruikelijk bij de overige universiteiten.

De dan volgende alinea's van de narede zijn wisselend gericht aan collega-hoogleraren en lectoren, aan leden van de wetenschappelijke staven, aan besturen en directies van de academische ziekenhuizen, aan leden van de eigen staf en aan medewerkers van de eigen afdeling. Een meer persoonlijke inkleuring begint met de dank en waardering voor leermeesters en directe medewerkers, die dan vaak met de voornaam worden aangesproken.

Keijser, in Groningen, sprak in 1920 al tot de studenten; hun relatie met de radiologie was facultatief, maar de lector wilde hen best informeren.

In meerdere oraties wordt het vrijblijvende van de radiologie in de medische opleiding gehemeld. Von Ronnen (1956) komt de eer toe dit al kort na zijn benoeming te hebben veranderd; radiologie werd in Leiden een verplicht studievak met een diagnostisch practicum en een verplicht tentamen. In de meest recente oraties blijkt tevredenheid te bestaan over het radiologieonderwijs aan studenten.

Bij een deel van redes van de laatste vijftien jaar is er in de allerlaatste woorden aandacht voor de directe familie, voor partner en kinderen.

DE HOOFDTEKST

1900-1970

In november 1899 werd J.K.A. Wertheim Salomonson aan de UvA tot buitengewoon hoogleraar in de zenuwziekten en electrotherapie benoemd. Op 29 januari 1900 hield hij reeds zijn oratie: *De leer der neuronen*. Het was een puur neurologisch verhaal; met geen woord sprak hij over zijn tweede leeropdracht, de electrotherapie. Pas in 1926 werd aan diezelfde universiteit de eerste (buitengewoon) hoogleraar van Nederland met uitsluitend een leeropdracht in de röntgenologie benoemd, Voorhoeve, die reeds in 1927 overleed. Ebbenhorst Tengbergen volgde hem op, maar het duurde tot 1945, tot na de wereldoorlog, voordat een tweede ordinariaat aan een universiteit werd ingesteld: Steenhuis aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Groningen volgde in 1948 met Keijser, Utrecht in 1949 met De Waard, de VU in 1965 met B.A. den Herder, Rotterdam in 1969 met Hoornstra en Nijmegen pas in 1970 met Penn.

Deze periode, van 1900 tot 1970, kan als eerste fase van de oraties worden beschouwd, de tijd van de technisch-klassieke radiologie waarin de radiotherapie en de röntgendiagnostiek nog geen aparte specialismen waren.

Zoals te verwachten is gingen de vroege oraties van Keijser (1920), Steenhuis (1926), Voorhoeve (1926) en Van Ebbenhorst Tengbergen (1928) vooral over röntgen- en onderzoekstechnieken, over fysische kenmerken van straling, opnametijden, projectiestanden en contrastmiddelen.

In de vroege radiotherapie werden röntgenstralen als een soort van haarlemmerolie gebruikt; in willekeurige volgorde ten nutte van haaruitval bij hoofdschurft, huidziekten van allerlei soort, o.a. angiomen en verrucae, bij myomen, metrorragiën, tuberculose van lymfklieren, weke delen en van beenderen, bij asthma bronchiale, huidcarcinomen, sarcomen, miltbestraling bij leukemie en oogafwijkingen. Maar in 1926 werd toch ook verteld over de karyokinetische index, de maat van het aantal celdelingen per eenheid, en over sensibilisatie van tumorcellen door inspuitingen van bepaalde stoffen.

In de opleiding van medische studenten was er nog geen ruimte voor radiologie. Von Ronnen heeft, als eerder vermeld, kort na zijn benoeming de knoop voor de Leidenaren doorgehakt met het verplichten van studie, practicum en een tentamen.

Het probleem van de afstand tussen radioloog en patiënt bestaat al wat langer. De Waard deed in 1945 een oproep als arts de 'gehele' mens te zien, en ook Ziedses des Plantes (1954) pleitte voor de dokter die om de patiënt geeft en hem psychisch en moreel steunt. Bovendien attendeerde Ziedses nog op een andere, blijvende noodzaak: de radioloog moet een grote klinische kennis hebben. Om deze reden was Von Ronnen (1956) geen voorstander van de scheiding tussen diagnostiek en therapie; therapie houdt ons in de buurt van de patiënt(e), evenals het door hem gepropageerde mammaonderzoek met fotografie, inspectie en palpatie. Van der Plaats (1956) had het vooral over technieken in diagnostiek en therapie; hij vond de megavolttherapie toen nog niet superieur aan die van de orthovoltbestralingen. Ook Blickman sr. (1958) achtte het voor de radioloog een plicht om klinische kennis te hebben; zonder dat vond hij hem alleen een soort van fotograaf. Penning (1967) bezette in Nederland, in de positie van lector te Groningen, de eerste leerstoel in de neuroradiologie.

Oraties 1^e fase: J.K.A.Wertheim Salomonson (1900), S. Keijser (1920), D.J. Steenhuis (1926), N. Voorhoeve (1926), J. van Ebbenhorst Tengbergen (1928), D.J. Steenhuis (1945), R.H. de Waard (1950), B.G. Ziedses des Plantes (1954), G.J. van der Plaats (1956), J.R. von Ronnen (1956), J.R. Blickman (1958), B.A. den Herder (1965), L. Penning (1967).

1970-1980

De tweede fase betreft de periode 1970-1980.

De BV-TV-keten (beeldversterker-televisie-keten) en de automatiek van belichtingen en veldgrootten zijn in de apparatuur van de doorlichtingskamers standaard geworden. Nieuwe methoden van onderzoek als angiografie met filmcamera's en snelle filmwisselaars vonden steeds meer toepassing (Penn, 1970; Van Voorthuisen, 1971; Peeters, 1975).

De grote groei van de röntgendiagnostiek, in de jaren zestig begonnen, zette onverminderd door.

Puylaert was dé auteur en verteller over progressie van aantallen onderzoeken en over een toenemend tijdsbeslag; zo ook in zijn oratie (1975). Hij relativeerde daarin de kosten van de radiologie met feiten: röntgen gebruikt 2% van de totale gezondheidskosten die 7 tot 9% van het nationale budget zijn. Auto's zijn daarvan 10%, alcohol 4 tot 5% en tabaksartikelen 2 tot 3%.

Deze grote veranderingen, met daarbij de toename van de complexiteit, dwongen tot reorganisaties van de universitaire radiologieafdelingen met centralisatie, subspecialisatie, goed omschreven opleidingseisen met een gereguleerde onderwijsstructuur en toename van wetenschappelijk werk (Van Voorthuisen, 1971; Klinkhamer, 1972; Mulder, 1978).

Klinkhamer gaf aandacht aan patiënten met schriftelijke informatie over onderzoeken, voorlichting via video's en begeleiding door hulppersoneel.

Er was discussie over de schadelijke invloeden van radioactieve straling: Westra (1975), en relativering hiervan door Puylaert en Mulder. Thijn (1974) pleitte voor het mammabevolkingsonderzoek.

Oraties 2^e fase: W.H.A.M. Penn (1970), A.E. van Voorthuisen (1971), C. Lameer (1972), A.C. Klinkhamer (1972), C.J.P. Thijn (1974), D. Westra (1975), F.L.M. Peeters (1975), C.B.A.J. Puylaert (1975), P.J. van Kuijk (1977), J.D. Mulder (1978).

1980-2003

De derde en laatste periode is van 1980 tot 2003.

Het totale aantal oraties van deze periode is 26, en bijna de helft hiervan, nl. 12, betreft benoeringen in een radiologisch subspecialisme: neuroradiologie, kinderradiologie, klinische epidemiologie van de beeldvormende technologieën en diagnostiek, interventieradiologie, vasculaire radiologie, hoofd/halsradiologie en neurovasculaire interventieradiologie. Eerdere leerstoelen in een subspecialisme waren alleen die van Penning (eerst een lectoraat in 1967) in de neuroradiologie en van Peeters in de speciële röntgendiagnostiek (1975). Al deze nieuwe soorten van benoeringen, met uitbreiding van het aantal leerstoelen, weerspiegelen de bijna tomeloze uitbreiding van de diagnostische en interventionele radiologie. De redes zullen dan ook in twee gedeelten beschreven worden: het eerste deel over de leerstoelen in de algemene radiologie en het tweede over die in de subspecialismen.

Leerstoelen in de algemene radiologie

Vanzelfsprekend gaat het in deze oraties over CT en MRI, en in opvallend mindere mate over echografie. Een ander kenmerk is de 'wijde blik' in de verhalen; een stijl die al eerder door Puylaert was gebruikt. Het gaat niet alleen meer over de radiologie 'sec', maar mede over kosten, kostenbewaking en kosteneffectiviteitsrelaties.

Ruijs (1985) en Schütte (1988) zetten tegenover de kosten van de CT de opbrengst van een snellere diagnostiek, van minder ligdagen en van het voorkómen van andere diagnostiek; Krestin (1998) zag de radioloog als kostenbewaker en als raadgever. In werkelijkheid is de radiologie, ook in de moderne tijd, minder geldverslindend dan in doorsnee wordt gedacht. Volgens het American College of Radiology gebruikte in 1999 de hele radiologie van de VS (imaging, interventies, bestralingen in de oncologie) 3,5% van het totale zorgbudget, de geriatrie echter 35% (Blickman jr., 2001).

Een andere nadruk ligt op de noodzaak dat de radioloog een spilfunctie moet invullen. Van Waes (1990) pleitte voor een multidisciplinaire samenwerking van universiteiten, academische ziekenhuizen en bedrijfsleven. De Roos (1997) en Barentsz (1999) noemden hun samenwerkingsprojecten met de cardiologie en met andere specialismen via nationale instituten. Den Heeten (1999) vertelde over meer dan 50 multidisciplinaire besprekingen per week, en Blickman (2001) wenste de radioloog toe de 'biechtvader' te zijn voor andere specialisten.

De geschiedenis van de radiologie komt wat minder aan bod dan in de verhalen van de eerdere perioden, maar Van Engelshoven (1987), Van Waes (1990), Mali (1990) en Manoliu (1996) spraken ervan. De Roos (1997) kwam via Galenus en Vesalius bij de 'autopsia in vivo' door röntgenstralen. De oratie van Oudkerk (2002) is een fraai en filosofisch verhaal over 'het gesloten, het geopende en het transparante of verlaten menselijk lichaam'. Hij voert ons vanaf de voorchristelijke volken in Afrika en Azië naar het christelijke Europa met nu, in onze tijd, een losmaking van het integrale van de mens, naar een opdelen in organen en een verstoring van de relatie tussen ziekte en symptomen, waardoor de weg open ligt naar een asymptomatische 'geneeskunde', o.a. naar preventief en bevolkingsonderzoek. Het technische onderzoek gaat anamnese en lichamelijk onderzoek vervangen en doet daarbij een beroep op de radiodiagnostiek, waardoor de kans op het doen van zinloze radiologie toeneemt. Maar klinische radiologie dient ziektegericht te zijn. Radiologie staat centraal in dit complex van medische processen, waarin zin en onzin van elkaar gescheiden moeten worden.

De hoogleraren waren het eens over de revolutionaire ontwikkelingen van de radiologie met echografie, CT en MRI, met digitalisering, PACS en RIS, realtime radiologie, 3D-beelden en voortschrijdende interventiemogelijkheden.

Oraties 3e fase, algemene radiologie: J.H.J. Ruijs (1985), J.M.A. van Engelshoven (1987), H.E. Schütte (1988), P.F.G.M. van Waes (1990), W.P.Th.M. Mali (1990), J.L. Bloem (1993), R.A. Manoliu (1996), A. de Roos (1997), G.P. Krestin (1998), G.J. den Heeten (1999), J.S. Laméris (1999), J.O. Barentsz (1999), J.G. Blickman (2001), M. Oudkerk (2002).

Leerstoelen in de speciële radiologie

Vijf van deze leerstoelen en oraties betreffen de neuroradiologie (Valk, 1980; Thijssen, 1982; Wilmink, 1992; Barkhof, 2002, en Van Buchem (2003). De oudste redes vermelden de begintijd van de CT, de latere eindigen met anatomische en functionele onderzoeken van hersenen en met interventies van hersenvaten – een onvoorstelbare progressie in een tweetal decennia. Wilmink zag in 1992 voor de MRI nog een aantal problemen: de hoge kosten, een lichtvaardige indicatiestelling en de kans op overdiagnostiek. Barkhof en Van Buchem deden melding van hersenaandoeningen die eerder niet zichtbaar of meetbaar waren, zoals multipale sclerose, Alzheimer, wittestofziekten, SLE en abnormale veroudering.

Meradji (1990), kinderradioloog, vertelde over interventie bij kinderen en Castelijns (2002) over de geschiedenis van de hoofd/halsradiologie.

De interventieradiologie was volgens Pattynama (2000), Reekers (2000) en Van Rooij (2003) nog volop in ontwikkeling. De uitoefening gebeurt in multidisciplinair teamverband, en mede daardoor is het evidence-based denken belangrijk, waarin opgenomen de kwaliteit van leven van de patiënt. De hoogleraren bepleitten een formalisering van de opleiding tot interventieradioloog.

De twee hoogleraren in de klinische epidemiologie van de beeldvormende diagnostiek zijn, in de lange rij van personen, de enige vrouwelijke hoogleraren: Hunink (1999) en Van der Graaf (2001). De epidemiologie speelt een belangrijke rol in de kennisvergaring om tot weloverwogen keuzes te kunnen komen in de diagnostiek en de radiologische therapie. De oratie van Hunink in Rotterdam moet wel vrolijk en levendig zijn geweest. De luisteraars konden zelfs meedoen met een vragenspel waarin alle antwoorden goed waren, zo iets als bij een TV-quiz.

In de Groene Amsterdammer van 20 september 1995 vertellen drie vrouwen over hun hoogleraarschap. Het blijkt dat Nederland, ook internationaal gezien, uitzonderlijk weinig vrouwelijke hoogleraren heeft. De hoogleraar psychiatrie Winkler zei het in 1898 in het debat over 'De vrouw en de studie' als volgt: "Voor de studie, de ernstige, wezenlijke, waarlijk niet amusante studie, deugt, het is mijn stellige overtuiging, de vrouw niet."

Maar de apostel Paulus was hem al lang voorgegaan in 1 Tim. 2:12: "Maar ik sta niet toe, dat een vrouw onderricht geeft of gezag over de man heeft; zij moet zich rustig houden".

Ook radiologen hebben blijkbaar een wat antieke christelijke visie.

Oraties 3^e fase, speciële radiologie: J. Valk (1980), H.O.M. Thijssen (1982), M. Meradji (1990), J.T. Wilmink (1992), M.G.M. Hunink (1999), P.M.T. Pattynama (2000), J.A. Reekers (2000), Y. van der Graaf (2001), F. Barkhof (2002), J.A. Castelijns (2002), M.A. van Buchem (2003), W.J. van Rooij (2003).

AFSCHEIDSREDES VAN MEDICI, 1982-2001

De elf afscheidsredes van de hoogleraren zijn in de periode 1982-2001 uitgesproken. Vanzelfsprekend ging het over de geschiedenis van de radiologie; bij Penn (1982), Thijn (1995), Van Voorthuisen (1996) en Meradji (1998) o.a. over de historie van de eigen afdelingen – naast die, evenals bij de meeste anderen en bij Van Voorthuisen, Janevski (1997) en Ruijs (1999) in uitgebreide zin – over de geschiedenis van de radiologie in het algemeen. Penn achtte het stralenrisico in de diagnostiek uitermate klein; Hoornstra (1988) vertelde over densiteitsmetingen van het skelet; Van Kuijk (1988), als bij hem horend, over longpathologie. Schütte, ten slotte, had het over het communiceren van radiologen met andere medici.

Afscheidsredes van hoogleraren: W. Penn (1982), J.R. Blickman (1984), K. Hoornstra (1988), P.J. van Kuijk (1988), C.J.P. Thijn (1995), A.E. van Voorthuisen (1996), H.E. Schütte (1996), B.K. Janevski (1997), M. Meradji (1998), J.H.J. Ruijs (1999), H.O.M. Thijssen (2001).

LEERSTOELEN VAN FYSICI, 1964-1999

Van drie van hen, alom bekenden in de radiologische wereld, zijn de oraties bekeken. De namen van de leerstoelen waaronder zij benoemd zijn laten variatie zien: Mellink, vanaf 1964 lector en later hoogleraar in de Medische Stralenfysica te Leiden; Zonneveld, vanaf 1992 hoogleraar in de Medische Beeldvormende Technieken te Utrecht, en Heerschap, in 1999 te Nijmegen hoogleraar in de Experimentele Biomedische Magnetische Resonantie. Deze benoemingen tonen, in de tijd gezien, een toenemende subspecialisatie.

Mellink, nog van de klassieke röntgenperiode, verhaalde in 1964 over de geschiedenis van de diagnostiek en therapie, over de dosimetrie en de radiologische eenheden. In zijn afscheidsrede in 1981 toonde hij zijn grote ongerustheid over de aantasting van de biosfeer en de kortzichtigheid ten aanzien van het natuurlijke milieu, over verspillingen, zinloosheid en rooibouweconomie. Het was geen vrolijk verhaal en gespeend van optimistische toekomstverwachtingen.

Zonneveld is de man van de 3D-technieken, en hij liet dat ook in zijn oratie horen. Hij was een bruggenbouwer tussen radioloog en chirurg bij het oplossen van complexe anatomische problemen, bijvoorbeeld bij aangeboren of verworven misvormingen van het skelet.

Heerschap vertelde over MR-imaging en MR-spectroscopie, waarbij er een toenemende verwevenheid is van beeldvorming en analyse van stofwisselingsprocessen. Zijn verhaal was vol van toekomstverwachtingen over basaal onderzoek en toepassingen ervan in de kliniek.

De oraties van deze drie hoogleraren tonen eigenlijk geen onderlinge verwantschap; ook dit is een verrassend aspect van 35 jaar radiologie.

Oraties van fysici: J.H. Mellink (1964), F.W. Zonneveld (1992), A. Heerschap (1999). Afscheidsrede J.H. Mellink (1981).

Nabeschouwing

Na de ontdekking van de röntgenstralen in 1895 heeft de Universiteit van Amsterdam in 1899 als eerste ter wereld een hoogleraar in de röntgenologie benoemd, zij het in de vorm van een dubbelordinaat van Wertheim Salomonson: zenuwziekten en electrotherapie. Ook de tweede hoogleraarsbenoeming, nu in enkelvoud, was aan de UvA (Voorhoeve in 1926). Pas na de Tweede Wereldoorlog volgden de andere universiteiten met hoogleraarsbenoemingen, als laatste de Katholieke Universiteit in Nijmegen met Penn in 1970. Lectoraten waren er wel eerder: Keijser van 1918 tot 1948 in Groningen, Voorhoeve van 1922 tot 1926 aan de UvA in Amsterdam, Steenhuis van 1926 tot 1945 in Leiden en de Waard van 1928 tot 1949 in Utrecht.

De onvoorstelbare uitbreiding van de radiologie, in aantallen onderzoeken, in soorten van onderzoek, in complexiteit, in tijdsbeslag, heeft in 1978 tot de officiële scheiding geleid tussen diagnostiek en therapie.

Na 1970 werden er per universiteit meerdere leerstoelen in de radiologie ingesteld, beginnend met de Rijksuniversiteit Utrecht. In 2004 heeft alleen de Rijksuniversiteit Groningen nog maar één ordinaat.

Door de jaren heen is vaak geklaagd over het gebrek aan onderwijs van de radiologie, zowel in het curriculum als bij de specialistische opleiding. In de laatste jaren klinkt meer tevredenheid, omdat er een goede plaats is verworven in de studentenbegeleiding en de radiologenopleiding gestructureerd is met lessen en examens.

De zorg om het 'onmenselijke' van de radiodiagnostiek is gebleven. In de eerste fase was er vooral aandacht voor het apparaat en de techniek. Het was een kunst goede foto's te maken en een juiste diagnose te stellen; de patiënt zat toen zeker niet in het midden van het blikveld. In de jaren zeventig kwam er toenadering tussen dokter en patiënt met de komst van automatische instellingen van veldgrootten en belichtingen, met echografie en interventieradiologie. Maar in deze tijd vergroot zich weer de afstand. Er zijn nog maar weinig gesprekken tussen radiologen en patiënten, en veel mensen zien 'hun' dokter niet meer van dichtbij. De oraties van Hunink en Oudkerk zijn, mede over dit onderwerp, van opmerkelijk belang. Hunink noemt de armoede in deze tijd aan TLC (tender loving care), een vergeten therapie met grote gezondheidswinst: aandacht voor de medemens. Oudkerk spreekt over de mechanisering van het beeld van het menselijk lichaam, een vervreemding, een verbreken van de eenheid tussen lichaam en ziel.

Eenzelfde, durende zorg, en samenhangend met de inhoud van de vorige alinea, is er over de klinische kennis van ziekten en over de kennis van de kliniek van patiënten.

Radiologie heeft voortreffelijkheden, maar is ook magisch of dreigt dat te worden. Zij is dan 'vreemd' van de totale werkelijkheid en 'ver' van de lijdende mens.

Waarschijnlijk zal degene die een oratie moet opstellen enkele recente voorbeelden van voorgangers willen bekijken. De aanbeveling is vanzelfsprekend subjectief; in alfabetische volgorde: M.A. van Buchem (2003), M.G.M. Hunink (1999), M. Oudkerk (2002) en W.J. van Rooij (2003).

Johannes Victor vermeldt in *Het grote boek wijsheden die de radioloog aangaan*:

Verdriet kan alleen gestild worden door een persoon, nooit door een pil.

's Mensen diepste behoefte is communicatie. En de diepste communicatie is Communio.

Wat een geluk dat de menselijke anatomie niet aan de mode onderhevig is!

ORATIES VAN LECTOREN EN HOGLERAREN

Dr. J.O. Barentsz	Nijmegen	02-07-1999	Kiezen en delen: de weg naar doelmatigheid
Dr. F. Barkhof	VU Amsterdam	01-02-2002	Hersen en beeld
Dr. J.G. Blickman	Nijmegen	07-09-2001	Plichten en rechten van de radiologie, deel 2
Dr. J.R. Blickman	Groningen	02-12-1958	Plichten en rechten van de radiologie
Dr. J.L. Bloem	Leiden	15-10-1993	De dynamiek van de diagnostiek
Dr. M.A. van Buchem	Leiden	21-02-2003	Voorbij het beeld
Dr. J.A. Castelijns	VU Amsterdam	27-03-2002	Hoofd-hals radiologie door de eeuwen heen
Dr. J. van Ebbenhorst Tengbergen	UvA Amsterdam	11-06-1928	De invloed van de exacte wetenschappen op de ontwikkeling van de geneeskundige röntgenologie
Dr. J.M.A. van Engelshoven	Maastricht	23-10-1987	Onderweg naar meer zekerheid
Dr. Y. van der Graaf	Utrecht	23-11-2001	De magie van de beeldvorming
Dr. G.J. den Heeten	UvA Amsterdam	15-01-1999	Radiologie, naar een breder spectrum
Dr. B.A. den Herder	VU Amsterdam	02-04-1965	Enkele gedachten bij het onderwijs in de röntgenologie
Dr. M.G.M. Hunink	Rotterdam	23-09-1999	Diagnostiek en therapie in beeld: kennis, keuzes en kunst
Dr. S. Keijser	Groningen	03-07-1920	Enkele punten uit de ontwikkeling van de radiologie
Dr. A.C. Klinkhamer	Utrecht	14-11-1972	Weten te zien, zien te weten
Dr. G.P. Krestin	Rotterdam	25-09-1998	Radiology towards the next millennium. Future of medical imaging
Dr. P.J. van Kuijk	Rotterdam	23-02-1977	De schaduwen van vandaag en morgen
Dr. C. Lameer	Nijmegen	29-09-1972	Roentgendiagnostiek
Dr. J.S. Laméris	UvA Amsterdam	15-01-1999	Radiologie, naar een breder spectrum
Dr. W.P.Th.M. Mali	Utrecht	25-09-1990	Nog even een fotootje maken
Dr. R.A. Manoliu	VU Amsterdam	02-10-1996	Signaal en ruis
Dr. M. Meradji	Rotterdam	04-10-1990	Wanneer mag ik weer spelen? Ziek? Radiologische interventie. Gezond!
Dr. J.D. Mulder	Leiden	05-05-1978	Reden tot tevredenheid?
Dr. M. Oudkerk	Groningen	05-11-2002	Vervreemding van het menselijk lichaam (De imago corporis humani)
Dr. P.M.T. Pattynama	Rotterdam	04-02-2000	Interventieradiologie: weten van twee wallen
Dr. F.L.M. Peeters	UvA Amsterdam	28-04-1975	Van schedelfoto tot tomometrie
Dr. W.H.A.M. Penn	Nijmegen	18-03-1970	Radiologie vroeger, nu en in de toekomst
Dr. L. Penning	Groningen	23-05-1967	Neuroradiologie
Dr. G.J. van der Plaats	Groningen	21-01-1956	Diagnostiek en therapie in de greep van de techniek
Dr. C.B.A.J. Puylaert	Utrecht	16-09-1975	Nascitur ex variis radiis lux Uit stralen wordt het inzicht geboren
Dr. J.A. Reekers	UvA Amsterdam	17-02-2000	Over providers en consumers
Dr. J.R. von Ronnen	Leiden	07-12-1956	Over radiologie en radioloog: een waarschuwend woord en een pleidooi
Dr. W.J. van Rooij	UvA Amsterdam	17-04-2003	De spiraal omhoog
Dr. A. de Roos	Leiden	04-04-1997	Vorm en functie in de radiologie
Dr. J.H.J. Ruijs	Nijmegen	04-10-1985	Radiodiagnostiek. Goed bekeken?
Dr. H.E. Schütte	Rotterdam	26-05-1988	Wie niet weg is, is gezien
Dr. D.J. Steenhuis	Leiden	22-10-1926	Over de werking der röntgenstralen op het normale en zieke weefsel
Dr. D.J. Steenhuis	Leiden	09-11-1945	Stralenbehandeling van gezwellen
Dr. C.J.P. Thijn	Groningen	18-06-1974	Het fotorealisme in de geneeskunde
Dr. H.O.M. Thijssen	Nijmegen	29-01-1982	Het brein helder voor ogen
Dr. J. Valk	VU Amsterdam	09-05-1980	Computertomografie en het cerebrale infarct

Dr. N. Voorhoeve	UvA Amsterdam	22-11-1926	De röntgenologie in de geneeskunde als praktische en theoretische wetenschap
Dr. A.E. van Voorthuisen	Leiden	12-03-1971	Beschouwingen bij een palmpaas
Dr. R.H. de Waard	Utrecht	06-02-1950	Schaduwspel en werkelijkheid
Dr. P.F.G.M. van Waes	Utrecht	16-01-1990	De dynamische benadering
Dr. J.K.A. Wertheim Salomonson	UvA Amsterdam	29-01-1900	De leer der neuronen
Dr. D. Westra	UvA Amsterdam	28-04-1975	Doelmatig gebruik van straling in de röntgendiagnostiek
Dr. J.T. Wilmink	Maastricht	19-06-1992	Oude en nieuwe kopzorgen
Dr. B.G. Ziedses des Plantes	UvA Amsterdam	29-03-1954	Het geneeskundig röntgenonderzoek

AFSCHEIDSREDES VAN MEDICI

Dr. J.R. Blickman	Groningen	02-10-1984	Ontwikkelingen in de radiodiagnostiek
Drs. K. Hoornstra	Rotterdam	17-03-1988	Grijzing... is meten ook weten
Dr. B.K. Janevski	Maastricht	27-06-1997	Van schaduwbeeld tot het tollend patroon
Dr. P.J. van Kuijk	Rotterdam	17-03-1988	Grijzing... vlekken en strepen
Dr. M. Meradji	Rotterdam	11-06-1998	Waarom en hoe? Hoe en waarom? Probleem-georiënteerd onderzoek en opleiding in de kinderradiologie
Dr. W.H.A.M. Penn	Nijmegen	17-12-1982	Risico en zekerheid. Beschouwingen over risico's en noodzaak van radiodiagnostiek
Dr. J.H.J. Ruijs	Nijmegen	05-11-1999	Al werkende weg
Dr. H.E. Schütte	Rotterdam	21-06-1996	HALLO! - met mij - (Over communicatie en informatie)
Dr. C.J.P. Thijn	Groningen	23-02-1995	100 jaar radiodiagnostiek in het Academisch Ziekenhuis Groningen
Dr. H.O.M. Thijssen	Nijmegen	05-07-2001	Het brein in bits en bytes: van vorm naar functie!
Dr. A.E. van Voorthuisen	Leiden	10-05-1996	Radiologie in Leiden, een terugblik

ORATIES EN EEN AFSCHEIDSREDE VAN FYSICI

Dr. A. Heerschap	Nijmegen	02-07-1999	Een magnetische blik op het leven
Dr. J.H. Mellink	Leiden	18-02-1964	De ontwikkeling der dosimetrie van ioniserende straling
Dr. J.H. Mellink	Leiden	27-11-1981	Variaties op het thema: 'Voorkomen is beter dan genezen'
Dr. ir. F.W. Zonneveld	Utrecht	17-11-1992	Eerst zien, dan geloven

LECTOREN EN HOOGLERAREN AAN DE UNIVERSITEITEN

	lector	hoogleraar	leeropdracht	
Rijksuniversiteit Leiden (1575)				
	Dr. D.J. Steenhuis	1926-1945	1945-1954	radiologie
	Dr. J.R. von Ronnen		1956-1976	röntgenologie
	Dr. J.H. Mellink	1963-1979	1979-1981	medische stralenfysica
	Dr. A.E. van Voorthuisen	1969-1970	1970-1996	radiologie
	Dr. J.D. Mulder	1971-1977	1977-1986	radiodiagnostiek
	Dr. J.L. Bloem		1992-heden	radiodiagnostiek
	Dr. J.H.C. Reiber		1994-heden	medische beeldverwerking
	Dr. A. de Roos		1996-heden	radiologie
	Dr. M.A. van Buchem		2002-heden	neuroradiologie
Universiteit van Amsterdam (1632)				
	Dr. J.K.A. Wertheim Salomonson		1899-1922	zenuwziekten, electrotherapie, enz.
	Dr. N. Voorhoeve	1922-1926	1926-1927	röntgenologie
	Dr. J. van Ebbenhorst Tengbergen		1928-1953	röntgenologie
	Dr. B.G. Ziedses des Plantes		1953-1972	radiologie
	Dr. F.L.M. Peeters		1975-1995	speciële röntgendiagnostiek
	Dr. D. Westra		1975-1991	radiologie
	Dr. G.J. den Heeten		1998-heden	radiologie
	Dr. J.S. Laméris		1998-heden	radiologie
	Dr. J.A. Reekers		1999-heden	vasculaire en interventionele radiologie
	Dr. W.J. van Rooij		2002-heden	neurovasculaire interventie
Rijksuniversiteit Utrecht (1636)				
	Dr. R.H. de Waard	1928-1949	1949-1967	radiologie
	Dr. A.C. Klinkhamer		1972-1988	röntgendiagnostiek
	Dr. C.B.A.J. Puylaert		1972-1987	röntgendiagnostiek
	Dr. P.F.G.M. van Waes	1977-1980	1980-2003	radiodiagnostiek
	Dr. J.H.J. Ruijs	1977-1983	1983-1984	radiologie

Dr. M.A.M. Feldberg		1989-heden	radiodiagnostiek
Dr. W.P.Th.M. Mali		1989-heden	radiodiagnostiek
Dr. ir. F.W. Zonneveld		1991-2001	medische beeldvormende technieken
Dr. Y. van der Graaf		2001-heden	klinische epidemiologie van de beeldvormende diagnostiek

Rijksuniversiteit Groningen (1641)

Dr. S. Keijser	1918-1948	1948-1954	radiologie
Dr. G.J. van der Plaats		1955-1958	radiologie
Dr. J.R. Blickman		1958-1984	röntgenologie
Dr. L. Penning	1964-1970	1970-1987	neuroradiologie
Dr. C.J.P. Thijn	1973-1980	1980-1995	radiologie
Dr. M. Oudkerk		2000-heden	radiologie

Vrije Universiteit Amsterdam (1880)

Dr. B.A. den Herder		1965-1987	röntgenologie
Dr. J.L. Sellink		1997-1980	radiologie
Dr. J. Valk	1979-1980	1980-1999	neuroradiologie
Dr. Th.H.M. Falke		1991-1998	radiologie
Dr. R.A. Manoliu		1996-heden	radiodiagnostiek
Dr. J.A. Castelijns		2001-heden	hoofd/halsradiologie
Dr. F. Barkhof		2002-heden	neuroradiologie

Radboud Universiteit Nijmegen (1923)

Dr. W.H.A.M. Penn		1970-1982	röntgendiagnostiek
Dr. C. Lameer	1972-1972		röntgendiagnostiek
Dr. G.J.E. Rosenbusch	1976-1980	1980-1996	radiologie
Dr. H.O.M. Thijssen		1981-2001	neuroradiologie
Dr. J.H.J. Ruijs		1984-1999	radiodiagnostiek
Dr. J.O. Barentsz		1997-heden	radiologie
Dr. A. Heerschap		1997-heden	experimentele biomedische magnetische resonantie
Dr. J.G. Blickman		2000-heden	radiologie

Erasmus Universiteit Rotterdam (1973)

Drs. K. Hoorstra		1969-1987	klinische röntgendiagnostiek
Dr. P.J. van Kuijk	1976-1978	1978-1988	röntgendiagnostiek
Dr. H.E. Schütte		1988-1996	radiodiagnostiek
Dr. M. Meradji		1990-1998	kinderradiologie
Dr. J.S. Laméris		1994-1997	radiodiagnostiek
Dr. G.P. Krestin		1998-heden	radiodiagnostiek
Dr. P.M.T. Pattynama		1999-heden	interventieradiologie
Dr. M.G.M. Hunink		1999-heden	klinische epidemiologie voor de evaluatie van beeldvormende technologieën
Dr. P.J. de Feyter		2003-heden	niet-invasieve diagnostiek van ischemische hartziekten

Rijksuniversiteit Limburg-Maastricht (1976)

Dr. J.M.A. van Engelshoven		1986-heden	radiodiagnostiek
Dr. B.J. Janevski		1986-1997	radiodiagnostiek
Dr. J.T. Wilmink		1990-heden	neuroradiologie

Dr. L.M. Kingma, radioloog, Medisch Centrum Haaglanden, Den Haag, en K.J. Simon, radioloog, Jeroen Bosch Ziekenhuis, 's-Hertogenbosch, leverden commentaar.

*Dr. J.H. Scheeper, emeritus-radioloog
Medisch Centrum Alkmaar*